

Nr 704

Av herr **Heckscher m. fl.**, om förbättring av näringslivets finansieringsmöjligheter, m. m.

(Lika lydande med motion nr 583 i Första kammaren)

Svenskt näringsliv har under så gott som hela efterkrigstiden oavbrutet kunnat se tillbaka på en ständigt ökad produktion. Löntagare och konsumenter har härigenom vant sig vid en viss automatik i fråga om möjligheterna att ur denna produktion få ut högre löner och bättre varor. Bakgrunden till denna tillfredsställande utveckling är främst den internationella konjunktursituationen, som tidigare knappast haft sin motsvarighet vare sig i fråga om varaktighet eller uppåtgående tendens. De avsaktnings- och stagnationstendenser, som då och då förmärkts, torde närmast kunna betecknas som parenteser i det längre perspektivet. Bakgrunden blir emellertid inte fullständig förrän man ser närmare på de faktorer som bestämmer det svenska näringslivets egen styrka, konkurrenskraft och förmåga till anpassning.

Om man tills vidare bortser från den internationella konjunkturutvecklingen torde följande omständigheter ha varit avgörande för det svenska näringslivets på många sätt enastående utveckling. Det har undgått två krigs förstörelse. Efter det andra världskriget gick den tunga svenska industrien ut på världsmarknaden helt oförstörd, medan andra länder tvingades börja med att bygga upp en ny produktionsapparat nästan från grunden. Landets råvarutillgångar av järn och trä blev särskilt eftersökta på världsmarknaden. Förädlingsprodukter grundade på dessa råvaror kunde tillverkas av svensk verkstadsindustri och säljas till länder som ropade efter dem. Vår energiförsörjning fanns till stor del inom landet i form av vattenkraft. Vår tradition i fråga om kvalitetstillverkning gav vårt näringsliv ett utomordentligt utgångsläge.

Sverige fick på detta sätt ett försprång före andra länder, som det tagit tid för dessa att hämta upp. Vårt näringsliv har därigenom länge kunnat glädja sig åt goda vinster och god lönsamhet. Samtidigt som löntagarna genom högre löner fått sin del av produktionsökningen har näringslivet självt varit i stånd att genom eget kapital sörja för en betydande rationalisering och utbyggnad av sin produktionsapparat.

Situationen nu och sedan någon tid tillbaka är emellertid något förändrad. I hela den industrialiserade världen råder visserligen fortfarande en

påtaglig efterfrågekonjunktur, men på flera områden finnes också en viss överkapacitet inom näringslivet. Detta betyder att endast den som producerar till konkurrenskraftiga priser och till konkurrenskraftig kvalitet kan räkna med garanterad avsättning av produktionen. Vidare har de industrialiserade ländernas näringsliv undan för undan inhämtat det försprång som det svenska näringslivet på många områden tidigare haft. De skattemässiga möjligheterna till investeringar och följaktligen rationaliseringar har ökat utomlands under det att motsvarande möjligheter här hemma, vilka tidigare varit goda, undan för undan inskränkts. Samtidigt har löne-kostnadsutvecklingen, inklusive kostnader för olika s. k. sociala förmåner, ökat starkare i Sverige än i flertalet av våra konkurrentländer.

Denna situation för det svenska näringslivet har lett till en minskad lönsamhet och mindre möjligheter att göra lönsamma investeringar — vilket också visar sig i en mycket oroande nedgång av de industriella investeringarna — och därmed också ett försämrat konkurrensläge. Det svenska näringslivets sårbarhet inför en eventuell svacka i konjunkturutvecklingen har därför ökat.

I detta läge, som måhända kan beskrivas som det svenska näringslivets balansgång på världskonkurrensens knivsegg, tvingas man konstatera att näringslivet lider svår brist på kapital. Kapitalbrist är visserligen alltid en gradfråga eftersom behoven av kapital aldrig fullt ut kan tillfredsställas. Den allvarligaste yttringen av denna brist visar sig i fråga om riskkapitalet. Detta gäller såväl i fråga om företagens självfinansieringsförmåga som i fråga om företagens försörjning med riskvilligt kapital aktievägen eller på annat likvärdigt sätt. Uppenbarligen har de minskade självfinansieringsmöjligheterna och svårigheterna att uppbringa externt kapital påverkat näringslivets investeringsbenägenhet. Under perioden 1961—1963 ökade industriinvesteringarna endast 2 1/2 % genomsnittligt per år under det att långtidsutredningen krävde 6 1/2 % ökning under perioden 1961—1965 för att standardstegringen skulle fortsätta. För år 1964 pekar industriens planer på en minskning med 8 % av såväl ny- och ombyggnadsinvesteringar som nyanskaffning av maskiner och apparater. En del av avsaktningen bör givetvis tillskrivas den överkapacitet som råder inom vissa sektorer, men även sedan reservation härför gjorts är tendensen entydig. Det bör då också ihågkommas att överkapaciteten i någon utsträckning är ett uttryck för svårigheterna för svenskt näringsliv att mot bakgrund av sitt kostnadsläge konkurrera tillräckligt effektivt om den efterfrågan som finns.

Även om bristen på riskvilligt kapital är den mest framträdande — inte minst därför att näringslivets utsikter till långsiktig utbyggnad förminskats och känsligheten för tillfälliga kastningar i konjunkturläget ökat — får detta inte undanskymma allvaret i den otillfredsställande utvecklingen på den långfristiga kapitalmarknaden, särskilt för våra största exportföretag.

Det har i praktiken visat sig svårt för dessa företag att på den svenska kapitalmarknaden erhålla de krediter som är nödvändiga för att företagen skall vara i stånd att behålla och utbygga sina gamla marknader och för att erövra nya. Avsättningsmarknadernas krav på långfristiga krediter ökar, och konkurrensen mellan ländernas näringsliv sker i väsentlig utsträckning med kreditvapnet.

Kapitalförsörjningsproblemen kan aldrig ses isolerade. Det finns ett direkt samband mellan tillgången på kapital och villkoren för kapitalets tillhandahållande, tillgången på arbetskraft, kostnaderna för arbetskraftens utnyttjande, konkurrensförmågan och lönsamheten. Alla dessa faktorer påverkar varandra på olika sätt och i olika riktning. Ju högre lönerna blir, desto nödvändigare är det för näringslivet att ha till hands kapital att investera för rationaliseringsändamål. Ju högre kostnadsläget är, desto lägre blir lönsamheten, och desto svårare blir det för näringslivet att avsätta kapital för rationaliseringsinvesteringar.

De nuvarande svårigheterna i fråga om självfinansiering har till stor del sin grund i sjunkande vinstmarginaler, vilka i sin tur beror på hårdnad konkurrens och samtidigt stigande lönekostnader. Vi konstaterar alltså att de rent faktiska förutsättningarna att bygga upp ett kapital inom företagen minskat. Men samtidigt med denna utveckling utgår från den politiska makten en påverkan som direkt syftar till en begränsning av näringslivets möjligheter till självfinansiering. Man kan härvid peka på riksdagsbesluten om den fria avskrivningens borttagande, om de ändrade förutsättningarna för lagervärdering och — inte minst betydelsefullt — omöjligheten att avsätta medel till pensionsfonder. De förslag som i årets statsverksproposition annonseras i avsikt att stimulera industriens investeringar kan på längre sikt inte sägas kompensera dessa försämringar.

Enligt vårt sätt att se borde de försämrade självfinansieringsmöjligheterna ha lett till att regeringen medvetet inriktat sig på att i stället förbättra möjligheterna till yttre finansiering, d. v. s. genom att söka mobilisera främst småspararnas kapital, som utgör en väsentlig faktor på kapitalmarknaden. Sådana åtgärder förefaller oss så mycket mera motiverade som de erbjuder en utväg ur de svårigheter som en alltför generös självfinansiering skulle kunna skapa. Genom en målmedveten och kraftfull insats till förmån för en breddning av delägarunderlaget i näringslivet skulle de principiella betänkligheterna mot en längre gående självfinansiering successivt kunna tonas ned för att slutligen bli helt betydelselösa. Självfinansiering i företag med mycket brett delägarunderlag innebär ju att företagets ökade förmögenhet kommer många delägare till godo.

Den ändrade ekonomiska situationen, föranledd av den ökade konkurrensen och högre kostnader, innebär naturligtvis också stora besvärligheter för nyföretagandet. Helt allmänt kan sägas att det i dag fordras större kapitalinsatser för att starta ett företag och att möjligheterna till vinstav-

sättning, självfinansiering, är mindre i initialskedet än vad förhållandet varit tidigare. I denna situation krävs ökade möjligheter att anskaffa riskbärande sparkapital. En god lösning på dessa speciella problem skulle vara att bilda särskilda emissionsinstitut i bankernas regi. Detta fordrar dock att nuvarande förbud för banker att äga aktier lättas.

För att småspararnas medel skall tillföras näringslivet måste denna finansieringsmetod utformas så, att den ställer sig billigare än andra. Så t. ex. skulle lån mot obligationer utan säkerhetsklausul, typ SKF-lånet, kunna erbjuda åtminstone en tillfällig lösning, även om sådana lån på längre sikt inte ger näringslivet samma rörelsefrihet som finansieringen med egentligt riskkapital, grundat på andelar. Man bör vidare överväga att i viss omfattning slopa skyldigheten för företag att skatta för utdelad vinst, såsom exempelvis sker enligt den s. k. Annell-lagen.

Andra åtgärder kunde vara att företagen får möjlighet att inrätta självfinansieringsfonder som skulle spela en stor roll i konsolideringen av företag som inte arbetar i aktiebolagsform, att införa möjligheter att företa avskrivningar på återanskaffningsvärdet i fråga om maskiner, att möjliggöra snabbare avskrivning av byggnader som används i rörelse där hänsyn tas till den ekonomiska livslängden och inte enbart till den tekniska.

De antydda förslagen är inte tillfyllest för att snabbt förbättra näringslivets kapitalförsörjning. En någorlunda snabb förbättring skulle emellertid kunna åstadkommas genom att successivt frigöra kapitalrörelserna över de svenska gränserna. Den nuvarande kontrollen av kapitalrörelserna, grundad på nu gällande valutareglering, har till huvudsaklig uppgift att isolera den svenska kredit- och kapitalmarknaden från utländskt inflytande.

Även om valutareglering och kontroll av kapitalrörelser över gränserna förekommer på flera håll ute i världen skiljer sig vårt lands system för en sådan kontroll genom den stränghet med vilken den tillämpas.

Konsekvenserna för näringslivet av att svenska företag inte kan utnyttja den utländska kapitalmarknaden för sin verksamhet innebär påtagliga risker för svenska företag som konkurrerar med utländska företag. Skall den ekonomiska expansionen kunna fortsätta krävs en långtgående integration mellan svensk och utländsk kredit- och kapitalmarknad.

Även om icke en så omfattande frigörelse av kapitalströmmarna som denna långtgående integration kräver skulle kunna komma till stånd i ett slag, bör åtminstone en uppmjukning stegvis av den svenska valutaregleringen genomföras. Härför talar icke blott de långsiktiga bedömningarna utan även den situation i vilken den inhemska kapital- och kreditmarknaden bringats under 1963 och vilken kan förväntas fortsätta och måhända förvärras under 1964.

Till en början kan en mängd överdrivna formaliteter och kontrollåtgärder, vilka inverkar menligt på näringslivets effektivitet, avskaffas. Det är framför allt i följande hänseenden som sådana förenklingar i valutaförordningen är möjliga.

1. De generella betalningsförbuden och de löpande betalningarna

Även med de undantag som införts i valutaförordningen genom riksdagsbeslutet 1963 är det i fortsättningen straffbart att i Sverige i lagligt betalningsmedel, d. v. s. i svenska kronor, ta emot en betalning om den betalande är valutautlännning och icke sådant fall, som avses i 10 a § första stycket 7), föreligger. Härigenom straffbelägges sålunda generellt de mest vardagliga och ofrånkomliga liksom rent passiva förfaranden. Förbuden är hämmande för näringslivets effektivitet. De komplicerar och fördröjer normal internationell betalningsrutin. Det anses till följd av dem t. ex. icke möjligt för ett svenskt företag att hålla ett bankkonto i utländsk bank på samma sätt som i en svensk för att över detta verkställa resp. mottaga erforderliga löpande betalningar. De löpande betalningarna är alltså icke fria i den bemärkelsen att den som skall verkställa eller mottaga en betalning äger fritt välja betalningssätt, utan denne är som regel hänvisad till ett slags clearingförfarande via en svensk valutabank. Det är därför angeläget att helt avskaffa mottagandeförbudet samt att utesluta kontantbetalningar i Sverige från förbudet att verkställa betalning.

De definitioner av löpande betalningar som ligger till grund för den svenska valutaförordningen ansluter sig ofullständigt till motsvarande bestämmelser i Internationella valutafondens stadga. Sålunda uteslutes s. k. kortfristiga bank- och kredittransaktioner i samband med utrikeshandeln — en för näringslivets effektivitet mycket betydelsefull punkt. Därför bör i definitionen ingå en hänvisning att såsom löpande betalning alltid skall anses vad som enligt för Sverige bindande internationellt avtal eller beslut utgör löpande betalning, så att full överensstämmelse mellan interna valutabestämmelser och våra internationella förpliktelser erhålles.

2. Skuldsättningsförbudet m. m.

Det speciella skuldsättningsförbudet, som innebär att valutainlåningar inte får ikläda sig gäld till någon som är bosatt i utlandet så vida det inte är fråga om ett sedvanligt köpeavtal, måste, mot bakgrund av det vi tidigare anfört, i framtiden helt utgå. Såsom ett första steg i nuläget mot en total avveckling av skuldsättningsförbudet bör emellertid uttryckligen angivas att förbudet icke omfattar borgen, garanti eller annat gäldansvar, t. ex. i förhållandet mellan moder- och dotterbolag.

Förbudet mot förskjutningar i betalningstakten och mot speciell prissättning i förhållandet mellan moder- och dotterbolag saknar större praktisk betydelse för valutaregleringens syften. Däremot är olägenheterna med dessa bestämmelser från näringslivets synpunkt stora. Bestämmelserna rörande detta förbud bör således enligt vår uppfattning utgå.

3. Omplacering av svenska tillgodohavanden i utlandet och utländska tillgodohavanden i Sverige

Valutautlåningars omplacering av svenska värdepapper och valutainlåningars omplacering av utländska papper är omgärdade av onödigt betungande kontrollföreskrifter, vilka utan att äventyra valutaregleringens nuvarande syfte skulle kunna avsevärt förenklas. Som exempel kan nämnas huru handeln med aktier i svenska företag på utländska marknader — något som beträffande vissa företag på längre sikt är nödvändigt för att behålla marknaden för företagets exportprodukter och för finansieringen av exporten — försvåras genom antikverade s. k. affidavitbestämmelser. Dessa torde nämligen i praktiken vara i det närmaste verkningslösa för de ändamål, för vilka de bibehålles, men desto mer besvärande för seriösa och lojala transaktioner. Vi föreslår en omarbetning av valutaförordningens berörda bestämmelser.

Med stöd av vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att Kungl. Maj:t måtte

a) verkställa utredning angående förbättring av näringslivets finansieringsmöjligheter i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionen; samt

b) vidtaga de förenklingar, lättnader och andra ändringar i valutaförordningen den 5 juni 1959 som betingas av vad i motionen närmare anförts.

Stockholm den 26 januari 1964

Gunnar Heckscher

Gösta Bohman

Leif Cassel

Rolf Eliasson

Nils G. Fröding

Tage Magnusson

Eric Nilsson

Sixten Palm

Karin Wetterström